

SIYOSIY MADANIYAT TUSHUNCHASINING KELIB CHIQUISHI VA JAMIYAT HAYOTIDA NAMOYON BO'LISHI

Olimova Moxinur Ravshanbek qizi¹,

Jamalova Nargiza Ulug'bek qizi²

¹O'zbekiston Milliy universiteti tayanch doctoranti, ²O'zbekiston
Milliy universiteti o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6545450>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 01-may 2022

Ma'qullandi: 10-may 2022

Chop etildi: 15-may 2022

KALIT SO'ZLAR

siyosiy madaniyat, siyosiy tizim, jamiyatning siyosiy tajribasi, siyosiy hokimiyat, siyosiy qadriyatlar, xatti-harakatlar me'yorlari, siyosiy madaniyat tuzilishi, siyosiy ong, siyosiy madaniyat tipologiyasi.

ANNOTATSIYA

Maqolada siyosiy madaniyat fenomeni jamiyatning siyosiy hayotining eng muhim qismi sifatida ko'rib chiqiladi. Kontseptsianing mohiyati, shakllanish tarixi, ushbu tadqiqotning shakllanishi va rivojlanishi madaniyat sohalarida, shuningdek, fuqarolarning siyosiy madaniyati darajasining ahamiyati jamiyatning progressiv rivojlanishi. O'zbekistonda siyosiy madaniyatni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari, muammolari va istiqbollari muhim o'rin tutadi.

Jamiyatda fuqarolarning siyosiy madaniyat muammosiga katta qiziqishi ularning ijtimoiy-siyosiy faolligi oshishi bilan izohlanadi. Siyosat jamiyatda fuqarolarning ishlarni boshqarishga bo'lgan ehtiyoji va potentsial qobiliyati o'rtasida tafovut mavjud bo'lsa-da, odamlarni tobora ko'proq jalb qilmoqda. Jamiyat va davlat hayotining turli sohalarida siyosiy madaniyat ajralmas qism hamda butun jamiyatning siyosiy hayoti hisoblanadi.

Siyosiy madaniyatning mohiyati

Siyosiy madaniyat-insoniyatning umumiy madaniyati, siyosat, siyosiy faoliyat, odamlarning xulq-atvori va ongiga bevosita bog'liq bo'lgan umume'tirof etilgan sohadir. Siyosiy madaniyat tushunchasi

milliy tarixiy va ijtimoiy tajriba sifatida tushuniladi. Ushbu tushuncha ostida shakllanishiga ta'sir qiluvchi umumiylik siyosiy yo'nalishlar, shaxslarning siyosiy harakati, kichik va katta guruhlar mavjud.

"Siyosiy madaniyat" tushunchasi XVIII asr nemis faylasufi VI Gerder tomonidan kiritilgan. Shuni ta'kidlash kerakki, siyosiy madaniyat masalalari barcha zamonning buyuk mutafakkirlari – Platon, Aristotel tomonidan ham ishlatilgan.

Platon odamlar bir – birlarini yaxshi fuqarolar bo'lishga o'rgatishadi deb ta'kidlagan.

Fuqarolik madaniyati va jamiyat masalalari XVIII asrning fransuz ma'rifatparvarlari tomonidan ko'rib chiqilgan. Nazariya

muallifi ijtimoiy shartnoma Rousseau, xalq Majlisi borligini ta'kidladi hukmdorlarga ishonib topshirilgan kuchni cheklash, o'zgartirish, olib tashlash huquqi. Odamlar o'z xohish-irodasini ifoda etishlari uchun uni o'rgatish, tarbiyalash, fuqarolik madaniyatini shakllantirish kerak, u holda u mumkin emas tushunish va irodaning birligi bo'lishi kerakligini ta'kidlagan.

M. Veber, siyosiy axloq masalasini ajralmas qism sifatida o'rganib chiqdi. Siyosiy madaniyat, uning ikki turini – "fikir axloqi" va "mas'uliyat axloqi"ni ta'kidladi. Birinchisi, murosasiz maqsadga qaratilgan. Siyosiy idealni amalga oshirish uchun, ikkinchisi-har qanday siyosiy qadamning barcha oqibatlarini qat'iy hisobga olish va agar g'oyani amalga oshirish qiyin bo'lsa jamiyat ta'sir qiladi, undan voz kechish mumkin [1]. Rus siyosatshunosi I. Ilyin inson hayotining maqsadi deb hisobladi siyosat bilan shug'ullanish emas, balki yaratish madaniyat. Siyosat faqat madaniy rivojlanish imkoniyatini beruvchi vositadir [2]. Zamonaviy siyosatshunoslik siyosiy madaniyat bilimlarni tizimlashtirdi. Ilmiy adabiyotlarda ko'plab ta'riflar mavjud, ular shartli ravishda ikkiga bo'linadi. Birinchisi, siyosiy yo'nalishlarga, shaxslarning nuqtai nazariga va xatti-harakatlariga tushadigan tor talqin; Ikkinchisi umumiy madaniyatning elementi sifatida qabul qilinadi siyosat bilan bog'liq jamiyat. Amerika siyosatshunoslari G. Almond, S. Verba, L. Pay va boshqalar. Almond fikriga ko'ra, har bir siyosiy tizim maxsus kiritilgan u chaqirgan siyosiy harakatlarga qaratilgan namuna siyosiy madaniyat. U siyosiy madaniyat ekanligiga ishonadi. Ushbu ishtirokchilarning individual pozitsiyalari va yo'nalishlarining jamiyati tizimlar; siyosiy harakatlarning asosiy

mavzusi bo'lgan sub'ektiv soha va unga ahamiyat berish [3]. Shunday qilib, individual pozitsiyalar va yo'nalishlar birlashtiriladi. Bir nechta elementlar, ya'ni: bilim yo'nalishi-siyosiy ob'ektlar va g'oyalar haqida haqiqiy yoki noto'g'ri ma'lumot; ishtirok etish, qarama-qarshilik va h. k.

Siyosiy ob'ektlarga nisbatan munosabat; yo'nalishni baholash – odatda talab qilinadigan siyosiy ob'ektlar haqida hukmlar va fikrlar muayyan mezonlarni qo'llash. Siyosiy madaniyat-bu ushbu jamiyatda siyosiy faoliyatni amalga oshiradigan ijtimoiy ongli va chuqur his-tuyg'ular va tegishli e'tiqodlar. Siyosiy olimlar E. Vyatra va A. Bodnarning fikriga ko'ra, siyosiy madaniyat-pozitsiyalar, qadriyatlar va kodekslarning jamiyati hokimiyat va fuqarolar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarga oid xatti-harakatlar.

Siyosiy madaniyatga quyidagilar kiradi:

- A) siyosat, faktlar, ularning qiziqishi haqida bilish;
- B) siyosiy hodisalarni baholash: hukmlar qanday amalga oshirilishi kerakligi haqida;
- C) hissiy tomon siyosiy pozitsiyalar, masalan, Vatanga muhabbat, dushmanlarga nisbatan nafrat, siyosatdan begonalashish hissi va boshqalar;
- D) bu jamiyatda siyosiy xatti-harakatlarning namunalari, qanday qilib bu yoki boshqa holatlarda harakat qilish kerak.

Shuni ta'kidlash kerakki, rus siyosatshunos olimlari bu masalani ko'rib chiqdilar.

Siyosiy madaniyat quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

- ✓ Umumiy madaniyat tizimining eng muhim Markaziy elementi bilim, tushunish, assimilyatsiya va amalga oshirish

darajasini tavsiflash davlat siyosatining xalq tomonidan tushunishi.

✓ Bilim darajasi uchun mezon sifatida, fuqarolik huquqlari va erkinliklarini tushunish va ulardan foydalanish;

✓ Jamiyatning siyosiy hayotiga faol qo'shilish darajasini tavsiflash va davlat;

✓ Siyosiy rivojlanish darajasini tavsiflash mavjud siyosiy tizimning xususiyatlari sifatida, uning demokratik darajasi va samaradorligi [4].

Shunday qilib, siyosatshunoslikda siyosiy madaniyatning ko'plab ta'riflari mavjud va ularning barchasi jahon fani tomonidan qabul qilinadi. Siyosiy hodisalar madaniyatlar milliy xarakterga ega bo'lib, stereotiplar mavjud, miflar, biologik va geografik omillar. Siyosiy madaniyat-tarixiy jihatdan turli xil g'oyalari to'plami o'z ichiga olgan siyosiy hayotning aspektlari: qadriyatlar, normalar, siyosiy institutlar, shaxslarning siyosiy harakat usullari va jamoat guruhlari. Shuning uchun siyosiy madaniyat – bu siyosiy bilimlarni, qiymat yo'nalishlarini, namunalarni amalga oshirishdir. Siyosiy munosabatlar va siyosiy munosabatlarning tarixiy jihatdan aniqlangan tizimida ijtimoiy xatti-harakatlar faoliyat. Jamiyat, sinflar, ijtimoiy guruhlar, mehnat jamoalari, shaxslar, ularning siyosiy hokimiyat haqidagi g'oyalari darajasida urf-odatlar va qonunlarda qayd etilgan siyosiy tajribani o'z ichiga oladi va siyosiy munosabatlar, ularning to'g'ri baho berish qobiliyati ijtimoiy hayotning hodisalari va unda siyosiy mavqega ega bo'lish, maxsus ijtimoiy harakatlarda ifodalangan [5].

Siyosiy madaniyat atamasini o'rganayotganda uni ma'naviy madaniyat bilan alishtirmaslik kerak. Ya'nikim siyosiy

madaniyatda siyosiy qadriyatlar, siyosiy bilim, siyosiy tizim, odat muhim rol o'ynadi.

Siyosiy madaniyat o'rtasidagi munosabat va siyosiy tizim.

Ma'lumki, siyosiy madaniyat quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Siyosiy tizimning ishlashi amaliyoti, xatti-harakatlar bilan bog'liq bo'lgan siyosiy madaniyat kabi elementlar, fuqarolar, ularning siyosiy pozitsiyasi.

Siyosiy munosabat quyidagi ifodalanishi mumkin.

- Uzoq tarixiy davrlarda siyosiy madaniyat siyosiy tizimni o'zgartiradi;

- Jamiyatda mavjud bo'lgan siyosiy tizim siyosiy madaniyat tarixini aks ettiradi, garchi uning barcha elementlari aniqlanmasa ham;

- Siyosiy madaniyat uning faoliyatida nisbatan mustaqildir.

Siyosiy madaniyat tuzilishi

Siyosiy madaniyat tizim sifatida o'z tuzilishiga ega, bu o'zaro bog'liq elementlarning to'plamidir. Tarkibida siyosiy madaniyatga ehtiyoj va manfaatlar, bilimlar kiradi. Siyosat, e'tiqod, qarorlar, siyosiy hodisalarni baholash, siyosiy ong, fikrlash tabiati, jamiyatda e'tirof etilgan siyosiy me'yorlar, ramzlar, urf-odatlar, namunalar xatti-harakatlar, ko'nikmalar, siyosiy faoliyat usullari va tajribalar. Umuman olganda, yuqoridagi tarkibiy elementlar siyosiy madaniyatni tashkil qiladi.

Siyosiy madaniyat tuzilishida siyosiy tizim, institutlar, rejimning an'anaviy g'oyalari bo'lgan siyosiy tushuncha muhim o'rin tutadi. Siyosiy qarashlar nazariy jihatdan tizimli bilim va kundalik ong darajasida, masalan, his-tuyg'ular shaklida namoyon bo'ladi. Siyosiy ongning muhim elementlari, shuningdek, shaxsning siyosiy

qadriyatlarini va qiymat yo'nalishlarini ham o'z ichiga oladi.

Siyosiy ong madaniyatining ajralmas qismi jamiyat va guruhlariga xos bo'lgan siyosiy qarashlar mavzuning amaliyotga tatbiq etiladigan siyosiy hodisalarga munosabati. Siyosiy tuzilmalar ijobiy bo'lishi mumkin va siyosiy bilimlarga salbiy munosabat; faol siyosiy faoliyatda passiv ishtirok etish, siyosiy hayotning turli jihatlariga, rahbarlarga va partiyalarga bo'lgan munosabat.

Siyosiy madaniyat siyosiy xulq-atvorda namoyon bo'ladi. Bu sub'ektlarning ijtimoiy faolligining bir turi, ularning harakatlari asosli va siyosiy jihatdan ifodalanadi. Ongli shaxsiy manfaatlar va qadriyatlar siyosiy xatti-harakatlarda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Har bir mamlakatda fuqarolarning siyosiy xulq-atvori o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ular siyosiy tizim, madaniyat bilan bog'liq. Shunday qilib, siyosiy madaniyatda quyidagi elementlar ajralib turadi:

- ✓ Jamiyatning siyosiy tajribasi (sinflar, ijtimoiy guruhlar, shaxslar);
- ✓ Siyosiy qadriyatlar, me'yorlar, urf-odatlar, instinktlar; namunalar, usullar shaxsiyat va ijtimoiy guruhlarining siyosiy harakati;
- ✓ Fuqarolarning siyosiy munosabatlar tushunchasi darajasi;

✓ Siyosiy manfaatlar, bilimlar, e'tiqodlar; siyosiy institutlar, bilim, va baholash, xatti-harakatlar.

Siyosiy madaniyat darajasi

Siyosiy madaniyatni tahlil qilish uning darajasini bilish imkonini beradi. Odatda ular shaxsning siyosiy madaniyatini, yirik ijtimoiy guruhlarini va ommaviy siyosiy harakatlar va jamiyatlarni ko'rib chiqadilar. Siyosiy madaniyat rivojlangan jamiyatda oshkorlik va plyuralizm mavjud, fuqarolarning faoliyati, ularning hokimiyatga qo'shilishi va jamoat ishlarini boshqarishda ko'rinadi. Shunday qilib, siyosiy madaniyat nafaqat mavjud bilim va e'tiqod shaklida, shuningdek, siyosatni amalga oshirish qobiliyatlari hayotiy faoliyatida namoyon bo'ladi..

Siyosiy iroda insonning siyosiy madaniyatini o'zini o'zi boshqarish kabi fazilatlar bilan boyitadi va maqsadga erishish, qat'iyatlilik va fidoyilik insonning xatti-harakatlarini mazmunli qilish kerak.

Demak, siyosiy madaniyatning jamiyat taraqqiyotidagi vazifalari nihoyatda katta. Insonlarning siyosiy madaniyatini yuksalishi jamiyatning yuksalishiga kata ta'sir ko'rsatadi. Siyosiy madaniyat anchadan buyon o'rganilayotgan tushuncha hisoblanadi. siyosiy madaniyati yuksak jamiyatda rivojlanish yaxshi bo'lishini zomonning o'zi bizga ko'rsatib berdi.

References:

1. Вебер М. О буржуазной демократии в России // Социологические исследования. 1992. № 3.
2. Ильин И. Почему сокрушился в России монархический строй // Наши задачи. Историческая судьба и будущее России. Статьи. 1948–1954 гг. В 2-х тт. Т. 2. М., 1992.
3. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии //Полис. 1994. № 4

4. Тихонова В.А. Политическая культура российского общества: социально-философский аспект. М., 2001.
5. Вятр Е. Социология политических отношений. М., 1979.